

Keskustelua - Diskussion

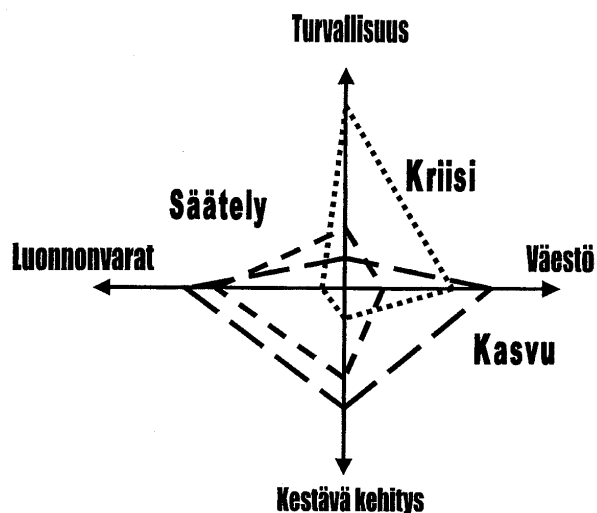
Idäntutkimuksen haasteet

Suomen Akatemia järjesti Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimusohjelman seminaarin 15.-16.10.1998 Helsingissä. Tässä seminaarissa käytiin läpi tutkimukseen liittyviä metodisia kysymyksiä ja yhteistyötä sekä alan tutkimuksen tulevaisuutta. Ajankohtaisten tutkimuskysymysten ohessa esiin nousi kysymys siitä, missä määrin tämä tutkimustoiminta kohtaa yhteiskunnan ja erityisesti yritystoiminnan tiedontarpeen. Oma alustukseni sivusi tätä kysymystä sekä yleisemminkin idäntutkimuksen tulevaisuutta.

Venäjän ja osin myös muun Itä-Euroopan tutkimus on viime vuosina lisääntynyt nopeasti. Sen voi hyvin sanoa kohdistuneen Suomesta katsoen lähimmille alueille. Aasiaan ei juuri ole menty. Suomen Akatemia on rahoittanut Venäjään kohdistunutta yhteiskuntatieteellistä ja humanistisen alan tutkimusta Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimusohjelmalla. Tähän ohjelmaan kuuluviin hankkeisiin voi lähemmin perehtyä esimerkiksi Akatemian www-sivuilla.

Lähialueiden kehityksen ymmärtäminen vaatii eittämättä suomalaista tutkimusta. Muuttuvaa maailmaa välitetään opettajankoulutuksen ja sitä kautta kouluopetuksen välityksellä uusille sukupolville. On myös muistettava, että ulkomaisen yritystoiminnan keskeiset epäonnistumiset siirtymätalouksissa ja erityisesti Venäjällä johtuvat nimenomaan kulttuurieroista. Investoinnit kyettäisiin kyllä toteuttamaan teknisesti, mutta lainsäädäntö, talouden toimintaperiaatteet ja työyhteisön reaktiot ovat usein täysin toiset kuin lännessä. Lähi-alueiden olot on siis syytä tuntea.

Tällä hetkellä varsinkin Venäjällä ollaan jonkinlaisessa suvantovaiheessa, koska talous ei ole lähtenyt kasvuun oletetulla tavalla. Näin sieltä ei juuri löydy houkuttelevia yhteistyökumppaneita. Tästä johtuu, että epäillään »kannattaako Venäjää edes tutkia». Venäjän tämänhetkinen talouden kehityssuunta on loogisesti mahdoton pitkällä aikavälillä. Venäjän talous ei voi jatkaa loputtomiin alamäkeään ja muutos tasapainoon - oli se sitten mikä tahansa - on yhteiskunnallisesti merkittävä. Tämä vaikuttaa myös Suomeen. Muutokseen pitäisi valmistautua myös tutkimuksen keinoin.

Kuva 1. Venäläinen timantti.

Venäjän yhteiskuntakehitys on hyvin epävarmalla pohjalla ja kehityksen vaihtoehdot ovat yhä avoimia. Talouden alamäki loppuu joko täydelliseen kriisiin, säätelytalouden voimistumiseen tai jonkinlaisen markkinatalouden voittoon. Monet Euroopan unionin toimijat, yritykset ja julkiset laitokset, ovat kiinnostuneet Venäjän kehityksestä joko rahan ansaitseminen tai politiikka mielessään. Näiden toimijoiden näkökulmasta kiinnostus voidaan kiteyttää neljään seikkaan: turvallisuuteen, luonnonvaroihin, väestöön ja ympäristöön. Nämä kiinnostuksen painoalat on esitetty kuvassa 1 neljällä ulottuvuudella. Akselistolla

kuvataan, miten eri seikat saavat erilaisen merkityksen kussakin kehitysvaihtoehdossa. Mitä pidemmälle origosta edetään, sitä merkityksellisemmäksi kyseinen tekijä koetaan. Nämä tekijät saavat myös laadullisesti erilaisia merkityksiä kussakin kehitysvaihtoehdossa.

Jos kriisivaihtoehto toteutuu, turvallisuuskysymykset nousevat keskeiseksi seikaksi. Väestö nähdään lähinnä pakolaiskysymyksenä, konfliktien lähteenä ja avustuksen kohteena. Muut seikat jäävät taka-alalle. Mikäli markkinatalous onnistuu nykyistä selvemmin juurtumaan Venäjälle ja avoimen talouden periaatteita noudatetaan, Suomen kautta operoivien toimijoiden kiinnostuksen kohteena ovat Venäjän pohjoisten osien luonnonvarat ja niiden hyödyntäminen, väestö markkinapotentialina sekä ympäristön saattaminen sellaiseen tilaan, että sinne investoivat yritykset eivät menetä mainettaan ja ettei Venäjä saa suhteetonta kilpailuetua heikosti toimivasta ympäristönsuojelusta. Turvallisuuskysymykset jäävät tässä skenaariossa taka-alalle. Talouden sulkeutuminen ja jonkinasteinen paluu vanhaan on myös mahdollista. Markkinatalouden täydellinen epäonnistuminen voi palauttaa säätelytalouden. Jotta se saisi venäläisten piirissä tukea ja pitempiaikaista kannatusta, investoinnit on saatava jollain tavalla käyntiin. Tämä menovirta on rahoitettava raaka-aineviennillä. Käytännössä tämä merkitsisi lähinnä uutta investointitarvontaa Venäjälle. Suomen kannalta se merkitsisi kone- ja laitetoimituksia. Paluu ei kuitenkaan voi tapahtua nopeasti, sillä maailmanmarkkinoiden vetokyky on rajallinen.

Kaikki nämä vaihtoehdot osoittavat, että idäntutkimusta tarvitaan jatkossakin. Tutkimus vain pitäisi nähdä tätä erilaisten kehitysmahdollisuuksien taustaa vasten. Sekä henkiset että aineelliset yhteiskuntarakenteet korvautuvat ennemmin tai myöhemmin uusilla rakenteilla, ja mikä tahansa merkittävä Venäjän talouden elpyminen heijastuu voimakkaasti myös Suomen talouteen. Idäntutkimuksen pitäisikin olla kokonaisuus, johon kuuluu perinteisen tutkimuksen lisäksi myös taloutta ja tekniikkaa. Myöskään turvallisuuskysymyksiä ei pidä unohtaa eikä sitä, että kehitys ja sen edellytykset vaihtelevat suuresti. Itse asiassa koko problematiikka tarvitsisi maantieteellistä otetta. Vuorovaikutus ja keskusteluyhteys olisi tarpeen myös tieteen ulkopuolisten tahojen kanssa. Venäjän tuleva kehitys määrää tiedontarvetta. Etukäteen emme tiedä, miten esimerkiksi turvallisuuskysymykset tai yritystoiminnan kysymykset painottuvat. Perustietoutta yhteiskunnan toiminnasta tarvitaan joka tapauksessa.

Suomalaiskansalliset tutkimushankkeet on nähtävä osana eurooppalaista tutkimustyötä. Täkäläinen idäntutkimuksen tutkimusinfrastruktuuri olisi saatava sellaiseksi, että se houkuttelisi toteuttamaan kansainvälisesti merkittäviä hankkeita. Suomalainen idäntutkimus onkin nähtävä myös eurooppalaisena työnjakokysymyksenä. Voimme tarjota omaa osaamistamme muualle ja hyötyä muiden osaamisesta Euroopan unionissa. EU rahoittaa myös eurooppalaiselle tiedeyhteisölle yhteisiä suuria tutkimuslaitoksia ja tutkimusinfrastruktuuria. Miten näitä tutkimusmahdollisuuksia voitaisiin hyödyntää täällä unionin koillisreunalla, on selvittämisen arvoinen kysymys. Eurooppalaisesta intressistä voisi tulla suomalaisen idäntutkimuksen pysyvä tukijalka.

MARKKU TYKKYLÄINEN

*Maantieteen laitos,
Joensuun yliopisto*